

Helsinški bilten

**HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR. 65 // JUN 2010

ZAPADNI BALKAN I EVROPSKA UNIJA NAKON SARAJEVSKOG SASTANKA

Ministarski sastanak EU – Zapadni Balkan (2. juni, Sarajevo) nije ispunio očekivanja kada je reč o prukama koje su poslate. Desetgodišnje podsticanje da se Zapadni Balkan približi EU, nakon sastanka u Sarajevu, izgleda kao svojevrsni paradoks: Evropa nikada nije bila dalja od Balkana.

Iako perspektiva priključenja EU nije zatvorena, težište je pomereno podizanje praga za sve nove članice i njihovo „intenziviranje napora na ispunjavanju kriterijuma i dogovorenih uslova na putu prema članstvu“.¹ Odnosno insistira se na rigoroznijim uslovima u okviru procesa stabilizacije i pridruživanja.

Ekonomska situacija u svetu i u regionu primorala je države regiona na intenziviranje međusobnih odnosa i zajedničko zalaganje za ubrzanje priključenja EU. Poslednjih meseci zemlje Zapadnog Balkana potencirale su spremnost na međusobnu saradnju (u čemu su prednjačili predsednici Srbije i Hrvatske, Boris Tadić i Ivo Josipović), uključujući i pristanak Srbije da sedne za isti sto sa Kosovom.

Osim očiglednih ekonomskih teškoća sa kojima se suočavaju sve zemlje regiona, kao i činjenice da nema druge alternative do EU, balkanske zemlje, a to posebno važi za Srbiju, sve više uvažavaju ključnu briselsku poruku: da je regionalna saradnja i stabilnost osnovni preduslov za šire integracije, odnosno za priključenje EU. Srbija je još tokom 2009. godine shvatila da su evropski fondovi jedina pouzdana adresa sa koje se može očekivati neophodna finansijska pomoć i podrška. EU je u regionu od 2000. godine najviše finansijski pomagala Srbiju. Bez te podrške EU posledice odsustva ekonomskog prestrukturiranja i spoljnog efekta krize bile bi još dramatičnije.

Zbog poremećaja unutar eurozone, EU se priklonila argumentima onih zemalja koje su (nakon prijema Rumunije i Bugarske) počele da zagovaraju oprezniji prijem novih članica, ne samo kroz odlaganje procesa proširenja već i njegovim obustavljanjem (bar na neko vreme). Kolaps grčke privrede i potencijalna opasnost da se nešto slično dogodi još nekim članicama „južnog krila“ EU (Španija, Portugal) bio je dodatni argument protivnicima proširenja. Tako je, po svemu sudeći, uobličen zajednički stav evropske 27-orice o „fer i rigoroznim“ uslovima za potencijalne kandidate. Upozorenja u tom smislu Zapadnom Balkanu počela su da stižu još pre sastanka u

1 Predsednička izjava na sastanku u Sarajevu, Politika, 3. juni 2010.

Sarajevu. Miroslav Lajčak, šef diplomatije Slovačke, upozorio je zemlje regiona da one prvo „treba da urade svoj deo posla“, ističući da je najbolji način da se 'uradi sve što se vas očekuje'.²

POZICIJA SRBIJE

I pored deklarativnog zalaganja za evropsku agendu, sadašnji režim je u protekloj deceniji uradio veoma malo na toj agendi. Srbija je propustila sve prilike koje nisu bile male, imajući u vidu spremnost EU da izadje u susret Srbiji ukoliko ostvari saradnju sa Haškim tribunalom i pokaže konstruktivnost u vezi sa statusom Kosova. Premijer Djindjić je bio svestan tih mogućnosti, ali nakon njegovog ubistva, kabinet Vojslava Koštunice je tokom narednih pet godina proces evropskih integracija u velikoj meri držao „na ledu“. Nakon vanrednih parlamentarnih izbora 2008. godine proevropski blok je ostvario neke rezultate – usvajanje mnogobrojnih proevropskih zakona, izručenje Radovana Karadžića Hagu, realizacija mape puta za dobijanje „belog šengena“, jednostrana primena Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, predaja kandidature za članstvo u EU. Međutim, mnoga ključna pitanja ostala su netaknuta - nesprovođenje usvojenih zakona, monopoli, sistemska korupcija, slabe institucije, zakasnela reforma pravosuđa i dr.

Najveća prepreka odlučnijem iskoraku predstavlja dvojstvo strateških prioriteta, formulisanih u sintagmi „i Kosovo i Evropa“. Spoljnopolitička i diplomatska aktivnost na blokiranju priznavanja nezavisnosti Kosova i neuvažavanje realnosti u regionu dovelo je do pogoršanja odnosa sa gotovo svim susedima. Osim toga, „sponzorisanje“ Republike Srpske (kao posledica neodustajanja od teritorijalnih aspiracija prema Bosni i Hercegovini), ohrabrilu je ovaj bosanski entitet da blokira promene ustava koje bi Bosnu i

Hercegovinu učinile funkcionalnom državom i približile je evroatlanskim integracijama.

Neodlazak Borisa Tadića na Brdo kod Kranja, gde su Slovenija i Hrvatska organizovale samit šefova država Zapadnog Balkana, bio je kulminacija ignorisanja regionalnog pristupa na kojem EU insistira. To je bio svojevrsni diplomatski fijasko Srbije nakon kojeg je izvršen dodatni pritisak uz posredovanje Turske u prvom redu. Tada počinje intezivno resetovanje odnosa u regionu. Osim učestalih susreta sa hrvatskim kolegom Ivom Josipovićem, najznačajniji iskorak Boris Tadić je učinio odlaskom u Istanbul na sastanak sa predsedavajućim Predsedništva BiH Harisom Silajdžićem i turskim predsednikom Abdulahom Gulom i potpisivanjem Istanbulske deklaracije. To, kao i usvajanje Deklaracije o Srebrenici u Skupštini Srbije (takođe, inicijativa Borisa Tadića), doprinelo je svojevrsnoj relaksaciji odnosa između Sarajeva i Beograda. Dodik je reagovao na ovaj iskorak Beograda, međutim, odnos Tadić-Dodik je i dalje važan tandem unutar srpskih odnosa.

Promena retorike i konstruktivnije ponašanje neće Srbiju osloboditi „fer i rigoroznih uslova“ kada je reč o kandidaturi za članstvo u EU. Osim izručenja Ratka Mladića Hagu, kao „uslova svih uslova“, fokus je sada pomeren i na Kosovo. Sve su učestaliji apeli uticajnih međunarodnih faktora da Beograd uspostavi dijalog sa Prištinom o praktičnim nerešenim problemima. Ambasadori Švedske i Velike Britanije su biuli naročito eksplicitni u tom pogledu.

Ambasador Velike Britanije Stiven Vodsvord je poručio da „za EU kao celinu, postojanje Kosova jeste realnost, svih 27 država je saglasno da Kosovo ima evropsku perspektivu i u Briselu ne postoji niko ko bi mogao da kaže da će Kosovo sutra naprosto nestati.“³ Vodsvordt je takodje potvrdio da Kosovo i evropske integraci-

je više nisu „dva odvojena koloseka“ i da nema šanse da se iznude novi pregovori ni nakon što Međunarodni sud pravde donese mišljenje o legalnosti proglašenja nezavisnosti Kosova. Kako je podvukao „niko u EU ne želi nove pregovore o statusu“, jer bi takav postupak „bio jedan prazan gest, koji bi značio nastavak konfrontacije Srbije sa 22 zemlje članice EU“.⁴

Srbija za sada nema zagovornika za članstvo među značajnijim članicama EU. Uoči sastanka u Sarajevu, rezervisanost prema Srbiji (i Zapadnom Balkanu, generalno) iskazivana je prvenstveno u Berlinu. Mediji su spekulisali i sa hladnim prijemom srpskog šefa diplomatije Vuka Jeremića u nemačkoj prestonici, kada je sastanak sa njegovim kolegom navodno prekinut pre kraja.⁵ Nemačka je svoju poruku Balkanu uputila i time što u Sarajevu nemačku delegaciju nije predvodio ministar spoljnih poslova. Postoje indicije da će se pritisak na Beograd povećati na jesen uz posebno naglašavanje ponašanja mistra Jeremića.

EVROPSKO „GRČKO ISKUSTVO“

Zbog unutrašnjih problema koji su se naročito ispoljili u prvoj polovini 2010. godine slabljenjem eura na međunarodnom monetarnom tržištu, u Briselu je u toku ozbiljno preispitivanje u potrazi za strateškim odgovorima izlaska iz krize. Politika prijema novih članica i širenje Unije na jugoistok kontinenta je takodje deo traženje nove paradigme. Proširenje se ne dovodi u pitanje, ali se naglasak pomera na njihovu spremnost, prvenstveno ekonomsku. Revalorizovani su ponovo kopenhaski kriterijumi i očito je, kako stvari sada stoje, da će unutrašnja ekonomska snaga i demokratski potencijal biti presudni kada se bude odlučivalo o pojedinačnim kandidaturama (po svemu sudeći, ideja da Zapadni Balkan u „paketu“ uđe u EU više nije u opticaju).

4 Isto.

5 Press, 2. Jun 2010.

U novom pristupu prijemu novih zemalja naglasak je stavljen na prednosti koje bi EU imale od njihovog članstva, jer, kako kaže britanski ambasador Vodsvort: „Svaka država koja želi članstvo u Uniji moraće da pokaže da je za to istinski spremna“.⁶ Svaki kandidat moraće da pruži ubedljive argumente kako bi lideri EU mogli da ubede svoju javnost i parlamente da će „Unija zaista biti bolja i snažnija s tim novim članom“⁷. To je suštinska pouka koju je Brisel izvukao iz iskustva sa Grčkom, koja je na račun zajedničkih fondova živela bolje od onih koji su u te fondove doprinosili najviše (na primer, penzije koje primaju grčki penzioneri gotovo su trostruko veće od penzija u Nemačkoj, a znatno su više nego u Velikoj Britaniji i nizu drugih zemalja).

Iako EU ne odustaje od opredeljenja za integraciju Zapadnog Balkana, poruka iz Sarajeva se svodi na sledeće: medjusobna saradnja zemalja regiona i ispunjavanje uslova koji su jasno zacrtani u dokumentima Unije su put ka bržem pristupanju; oovornost za napredak treba da preuzme svaka zemlja pojedinačno, ali kroz regionalnu saradnju i saradnju sa EU; EU će obratiti više pažnje na Zapadni Balkan dok se te države u potpunosti i nepovratno ne nadju na putu ka pridruživanju.⁸

Novi britanski šef diplomatije Vilijem Hejg bio je jasan u naglašavanju da EU mora biti koherentna prilikom propisivanja uslova i nagrađivanja istinskog napretka. Jer, kako je istakao, „sa naše tačke gledišta, ovaj region mora ispuniti propisane uslove, a ne da traži da ti uslovi budu prilagođeni njemu“.⁹

6 Danas, 5-6. jun 2010.

7 Isto.

8 Zajednička konferencija za štampu španskog ministra spoljnih poslova Moratinosa i komesara za proširenje Filea 2. juna u Sarajevu, prema Danas, 3. jun 2010.

9 Obračanje Vilijema Hejga učesnicima sarajevskog skupa, prema Danas, 4. jun 2010.

REAKCIJE KONZERVATIVNOG BLOKA

Ishod sarajevskog ministarskog susreta većina srpskih medija tumači i kao kraj balkanske evropske perspektive. Prema nekim komentarijima, briselska se vrata zatvaraju, a ispred njih će ostati, osim Srbije i Crna Gora, Bosna, Albanija, Makedonija i Turska.¹⁰

Antievropski blok u Srbiji je promenu pristupa i retorike EU dočekaao kao svojevrsnu satisfakciju i ostvarenje njihovih stalnih upozorenja. Svoju antievropsku i antimodernizacijsku orijentaciju uvek su „branili“ potrebom da „Evropa mora imati alternativu“. Evroentuzijazam aktuelne Vlade kritikovali su sa stanovišta stalnog postavljanja novih uslova Srbiji ističući potrebu da se Beograd okrene i prema Istoku, i osloni na sopstvene snage, posebno zbog neizvesnosti opstanka same Unije...

Slobodan Antonić, komentator, stavljanje u prvi plan obaveza Srbije, smatra prikrivanjem i „nedostatkom entuzijazma u EU, pre svega u Nemačkoj i Velikoj Britaniji za prijem Srbije u EU.“¹¹ Đorđe Vukadinović, pak smatra da se aktuelna politika Zapada svodi na to da će „Srbiji dozvoliti minimalne korake ka EU, ukoliko ona pravi krupne korake ka prihvatanju nezavisnosti Kosova“.¹² Milorad Dodik, premijer Republike Srpske, je nakon sarajevskog sastanka izjavio da se treba založiti za novi pristup i novu politiku prema EU.¹³

Povodom intenziviranja regionalne saradnje tvrdi se da je ona nametnuta izvana, od Brisela i Vašingtona. Željko Cvijanović, kolumnista Kurira, smatra da je intenziviranje regionalne saradnje nametnuto izvana, jer da bi mirenje Hrvatske i Srbije izgledalo drugačije, kao i mirenje sa Bošnjacima. Po njegovoj oceni, sadašnji način mirenja „više radi posao drugima, nego nama“.¹⁴

10 Press, 2. Jun 2010.

11 Isto.

12 Isto.

13 Isto.

14 Kurir, 2. jun 2010.

Suprotno očekivanjima da se otvori novo poglavlje u odnosima između Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana, ministarski sastanak u Sarajevu je pokazao da EU nema jasno definisanu strategiju koja bi podsticala proces njihovog pridruživanja EU.

Tokom protekle decenije sve zemlje Zapadnog Balkana značajno su napredovale u svojim reformskim programima i ostvarile vidan napredak u ostvarivanju prioriteta uspostavljenih Solunskom agendom i evropskim partnerstvima. Posvećenost Evropske unije evropskoj budućnosti ovog regiona doprinela je uspešnom uspostavljanju regionalne saradnje, demokratizaciji i razvoju svake od zemalja, kao i jačanju stabilnosti u regionu Zapadnog Balkana. Vlade u regionu pokazuju da mogu da ostvare rezultate u situaciji kad su uslovi jasno definisani, transparentni i merljivi, kao što je bio slučaj sa liberalizacijom viznog režima.

Međutim, Deklaracija iz Zagreba i Solunska agenda nisu dovoljan okvir za dalju konsolidaciju demokratije u zemljama Zapadnog Balkana, niti na adekvatan način garantuju dalje sprovođenje neophodnih reformi, unapređenje regionalne saradnje i očuvanje teško stečenog napretka u pogledu mira i stabilnosti.

Samo sasvim jasna politika Evropske unije u pogledu pristupanja EU može biti od velike koristi za zemlje Zapadnog Balkana. Podrška i pomoć za zemlje Zapadnog Balkana u pripremama za članstvo u EU treba da postane vodeći prioritet Evropske unije, jer je to sastavni deo stabilne, prosperitetne i kooperativne budućnosti regiona Zapadnog Balkana i interes EU.

Samo jasna politika EU može doprineti jašanju proevropskog bloka u regionu, jer motivacija dolazi iz jasno postavljenih ciljeva. Kada je reč o Srbiji, postoji realna opasnost da antievropski blok dobije zamah i zbog izgubljene evropske perspektive.